

ОЦІНЮВАННЯ ДИНАМІКИ ОСНОВНИХ ПОКАЗНИКІВ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОСТІ ТА МАШИНОБУДІВНОЇ ГАЛУЗІ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті проведено статистико-економічне оцінювання стану інноваційної діяльності в промисловості Хмельницької області загалом та машинобудівної галузі зокрема. Визначено основні фактори, що впливають на рівень їх інноваційного розвитку. Сформовано пріоритетні завдання для стимулювання подальшого інноваційного розвитку машинобудівного комплексу регіону в сучасних умовах господарювання.

Ключові слова: промисловість, машинобудування, інноваційний розвиток, фактори, інноваційний потенціал.

I.P. SYDORCHUK

Khmelnitskyi National University

EVALUATION OF DYNAMICS OF MAIN INDICATORS OF INNOVATION DEVELOPMENT OF INDUSTRIAL AND MACHINE-BUILDING INDUSTRY OF KHMELNYTSKYI REGION

The main of the article is to provide statistical and economic evaluation of the state of innovation in the industry of Khmelnytsky region in general and engineering industry in particular, determine the major factors of influencing the level of their innovation development. Engineering industry is producer of machinery and equipment for other branches of economy. That is why in terms of innovative development engineering enterprises ensure the transfer of all sectors of the economy to the use of the latest technologies. But innovative development of enterprises of mechanical engineering of Khmelnytsky region is at the primary stage and not systematic, due to insufficient state influence, including legislative, antitrust, patent and license, financial regulation. Also management of machine-building enterprise must use the administrative, economical and moral means of stimulation of innovation development.

Keywords: industry, machine-building, innovative development, factors, innovation potential.

Постановка проблеми. Досвід розвинених країн свідчить, що інноваційна діяльність є однією із ключових умов стабілізації та розвитку держави. Інноваційний розвиток промислових підприємств регіонів України відіграє важливу роль в реалізації державної інноваційної стратегії. Подальшому розвитку інноваційної діяльності на Хмельниччині має сприяти діюча в області «Програма науково-технічного та інноваційного розвитку Хмельницької області на 2012–2015 рр.» [1], яку розроблено відповідно до вимог Законів України «Про інноваційну діяльність» і «Про основи державної політики у сфері науки і науково-технічної діяльності». Стратегічним напрямком розвитку регіону є активне впровадження інноваційних процесів на промислових підприємствах, вироблення інноваційної продукції з метою успішної її реалізації, що сприятиме покращенню фінансового стану регіону та підвищенню конкурентоспроможності економіки країни в цілому.

Традиційно одним із пріоритетних видів промислової діяльності Хмельниччини є машинобудування. Саме ця галузь є продуцентом машин та устаткування для інших галузей економіки, і саме тому важливе значення машинобудування має в умовах орієнтації на інноваційний тип розвитку, оскільки забезпечує перехід всіх галузей народного господарства до використання новітніх технологій виробництва. У зв'язку з цим особливу актуальність набуває необхідність проведення оцінювання сучасного стану та перспектив інноваційного розвитку машинобудівних підприємств.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема інноваційного розвитку промислових підприємств присвячено праці таких вітчизняних вчених, як Андрушкевич З.М., Войнаренко М.П., Гродовський О.В., Гринчук В.М., Кравчук В.В., Троян О.В. та інші. Однак, зважаючи на те, що в сьогоднішніх умовах господарювання на інноваційний розвиток промисловості діє значна кількість факторів, що значно підсилюються фінансово-економічною кризою в країні та світі, питання інноваційного розвитку машинобудівних підприємств потребує подальшого вивчення.

Мета статті. Метою статті є аналіз сучасного стану промислових та машинобудівних підприємств Хмельницької області, дослідження основних тенденцій та перспектив їх інноваційного розвитку, факторів, що на нього впливають та виокремлення напрямів підвищення ефективності інноваційної діяльності підприємств у сучасних умовах господарювання.

Виклад основного матеріалу. Згідно з четвертим виданням Звіту про конкурентоспроможність регіонів, що формується з 2008 року Всесвітнім економічним форумом спільно з Фондом «Ефективне Управління», Хмельницька область посідає 14 місце серед 27 регіонів України за кількістю населення (2,90%) і 17 місце – за внеском до ВВП країни (1,73%). Валовий регіональний продукт області становить 11780 грн на людину (59% середнього показника) [2, с. 29].

Хмельниччина має достатній потенціал для досягнення високих результатів економічного розвитку. Тут сформувались три промислових вузли: Хмельницький, який у внутрішньому обласному поділі праці виділяється виробництвом продукції машинобудування, харчової, легкої промисловості та будівельних матеріалів; Кам'янець-Подільський – виробництво харчової, машинобудівної і металообробної, легкої

промисловості та будівельних матеріалів; Славутсько-Шепетівський – виробництво електроенергії, машинобудування, будівельних матеріалів, легкої та харчової промисловості [3].

На сьогоднішній день промисловість є однією з найбільш важливих складових економіки області, адже частка промислової продукції у загальному випуску галузей економіки перевищує 40%. У промисловості створюється майже четверта частина валової доданої вартості регіону [4, с. 188]. За підсумками 2012 року обсяги промислового виробництва збільшилися у порівнянні з 2011 роком на 1,2%, за цим показником область займає 9-10 місце серед регіонів України (по Україні індекс промислового виробництва становить 98,2%). Свою діяльність в промисловості здійснюють понад 1850 підприємств, у багатьох з яких відбуваються позитивні зміни [5]. Найкраще спрацювали підприємства металургійного виробництва, легкої промисловості, іншої неметалевої мінеральної продукції, машинобудування.

Основою стійкого розвитку Хмельницької області є інтенсивний тип економічного розвитку інноваційної діяльності промислових підприємств у містах і районах. Це цілеспрямований і керований процес змін у різних сферах економіки, спрямований на досягнення високої якості життя на території області з найменшою шкодою для природних ресурсів і найвищим рівнем задоволення інтересів населення. Підґрунтям сучасної конкурентоспроможності продукції та послуг промислових підприємств Хмельницької області є впровадження інновацій, які надають конкурентні переваги, що дозволяють оновлювати асортимент виготовленої продукції та технології її виробництва за допомогою впровадження результатів наукових та проектних розробок, орієнтуючи їх на прискорення інноваційних процесів [6, с. 81].

У 2010 році Хмельницька область займала 8 місце серед усіх областей України за рівнем інноваційного розвитку [7, с. 83]. Згідно зі статистичними даними, протягом 2007–2012 рр. в регіоні простежується постійне збільшення інноваційної активності промислових підприємств та обсягів впровадження інноваційних видів продукції та техніки (табл. 1). Для значного підвищення ефективності виробництва власної продукції, продуктивності праці та поліпшення якості продукції, зниження витрат на її виготовлення у 2012 році 35 підприємств (44,9% інноваційно активних) впровадили 32 нових технологічних процеси, діяльність 34,4% з яких спрямована на економне використання матеріалів та енергоресурсів. Нові маркетингові концепції (стратегії) запроваджено на 6 підприємствах, організаційні інновації – на 5. Продукцією, що була новою для підприємства (вже виготовлялася на інших підприємствах, але є новою або істотно поліпшеною для даного підприємства) реалізовувалася 51 підприємством. Її обсяг становив 358,6 млн грн. Обсяг інноваційної продукції, поставленої на експорт, становив 39,3 млн грн, з якого в країні СНД – 9,9 млн грн (у 2011 році, відповідно, 3,4 млн грн та 2,0 млн грн). Поставляли нову продукцію за межі країни 10 підприємств [8].

Таблиця 1

Основні показники інноваційної діяльності промислових підприємств Хмельницької області [8]

Показники	Роки					
	2007	2008	2009	2010	2011	2012
1. Обсяг реалізованої промислової продукції, млн грн.	8972,8	11126,6	10141,0	11807,2	15045,2	16618,9
2. Обсяг реалізованої промислової інноваційної продукції, млн грн.	96,98	58,86	53,73	32,3	292,8	382,2
3. Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промисловості, %	1,2	0,6	0,5	0,3	2,1	2,3
4. Питома вага підприємств, що впровадили інновації, %	6,4	3,9	5,1	16,0	20,9	22,2
5. Питома вага підприємств, що займалися інноваціями, %	7,3	4,2	6,1	16,9	22,3	22,5
6. Загальна сума витрат інноваційно-активних підприємств, млн грн.	91,95	179,49	1086,02	749,59	898,52	225,2

З таблиці 1 бачимо, що впродовж аналізованого періоду спостерігається тенденція щодо збільшення обсягу реалізованої промислової продукції: у порівнянні з попереднім роком на 10,46%. Проте слід зауважити, що питома вага реалізованої інноваційної продукції у обсязі промисловості до 2010 року мала тенденцію зменшення (найменшого значення цей показник становив у 2010 році), а вже у 2012 році значення показника зросло на 30,5% у порівнянні з базисним роком. Загальна сума витрат інноваційно-активних промислових підприємств Хмельницької області у 2012 році скоротилася на майже 75%. Така тенденція призводить до зменшення обсягу реалізації інноваційної продукції, через недофінансування відповідної діяльності. Основним джерелом фінансування інноваційної діяльності були і залишаються власні кошти підприємств, а вартість залучення позикових коштів постійно зростає.

Також, необхідно зазначити, що не всі підприємства впровадили свої інновації у порівнянні з підприємствами, що ними займалися: різниця становить 0,3% у 2012 році та 1,14% у 2007 році, проте загалом кількість впровадження інновацій по Хмельницькій області має тенденцію до збільшення. Незначною залишається частка реалізованої інноваційної продукції в загальному обсязі реалізованої промислової продукції (на рівні 2,1-2,3%).

Сьогодні машинобудування є одним з основних видів промислової діяльності Хмельниччини. За

обсягами виробництва ця галузь посідає третє місце після харчової промисловості та виробництва і розподілення електроенергії і є потенційно вагомим чинником реального економічного зростання області. Доцільно відзначити, що про важливість галузі машинобудування для господарства Хмельницької області свідчить відсоток зайнятих працівників, не зважаючи на спадаючу динаміку, частка зайнятих в машинобудуванні Хмельницької області вища, ніж в середньому по Україні [9, с. 306-307]. Провідними машинобудівними підприємствами Хмельницької області є ВАТ «Укрелектроапарат», ВАТ «Темп», ДП «Новатор», ПАТ «Красилівський машинобудівний завод», Волочеський машинобудівний завод ПАТ «Мотор Січ», ТДВ «Кам'янець-Подільський електромеханічний завод», ВАТ «Старокостянтинівський завод «Металіст» та інші. Підприємства цієї галузі випускають ковальсько-пресові машини, верстати, трансформатори, кабель, технологічне обладнання для переробних галузей агропромислового комплексу, сільськогосподарські машини, авіаційне радіонавігаційне обладнання, спеціальні вироби для авіаційної техніки, електротехнічні вироби тощо. Виготовляється ця продукція не лише для потреб народного господарства, а й для експорту в Білорусію, Російську Федерацію, Німеччину, Молдову, Угорщину, Чехію, Австрію, Словаччину, Казахстан, Грузію, Туркменію [10].

Згідно статистичних даних наприкінці 2008 р. спостерігається зменшення практично всіх показників діяльності машинобудівної галузі регіону, що обумовлено світовою фінансовою кризою, яка позначилась на всіх галузях національної економіки. Після фінансово-економічної кризи у 2008-2009 рр. машинобудівна галузь в Україні та у Хмельницькій області зокрема перебувала у критичному стані, що значно знизило темпи її інноваційного розвитку. У 2009 р. частка збиткових машинобудівних підприємств досягла найбільшого значення – 45,2%, а індекс обсягу машинобудівної продукції становив 59% (у 2004 р. цей показник становив 122,8%). У цей період зменшилися обсяги продукції, зокрема, у виробництві верстатів, медичної техніки, однак кризові явища не вплинули суттєво на виробництво транспортних засобів, механічного устаткування, контрольно-вимірювальних приладів та електричних машин.

Відновлення діяльності та вихід машинобудівної промисловості області на докризовий рівень спостерігається вже у 2010-2011 рр. Так, у 2011 р. зменшилась частка збиткових підприємств на 6,1% (у порівнянні з 2009 р.), зросли обсяги реалізованої продукції на 11,3%, підвищилась рентабельність операційної діяльності до 5,5%, відбулась активізація інноваційної та інвестиційної діяльності [8].

Таблиця 2

Кількість інноваційно активних підприємств машинобудування у Хмельницькій області [7,8]

Промисловість	Роки					
	2009		2010		2011	
	всього	% від загал. к-сті пром. підприємств	всього	% від загал. к-сті пром. підприємств	всього	% від загал. к-сті пром. підприємств
Машинобудування	8	13,8	11	19,0	18	31,0
- виробництво машина та устаткування	3	9,1	4	12,1	8	24,2
- виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування	5	23,8	6	28,6	9	45,0
- виробництво транспортних засобів та устаткування	-	-	1	25,0	1	20,0

Частка інноваційно активних підприємств машинобудування у загальній кількості дещо більша, ніж загалом по промисловості регіону (табл. 2). Про активізацію інноваційного розвитку машинобудування в Хмельницькій області свідчить тенденція до зростання кількості підприємств, що займаються інноваціями, впровадженням нових технологічних процесів та інноваційних видів продукції. Так, у 2011 р. на 7 підприємств більше у порівнянні з 2010 р. та на 10 підприємств у порівнянні з 2009 р. займались інноваційною діяльністю. Найбільша частка інноваційно активних підприємств припадає на виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування, а найменша – виробництво транспортних засобів та устаткування. Однією з останніх тенденцій інноваційного розвитку підприємств машинобудування є перехід від масового та серійного виробництва до індивідуальних замовлень, що передбачає підвищення інноваційності продукту, створення унікальних конструкцій виробів.

Узагальнення висновків науковців, що досліджують стан справ у галузі [4; 6; 9; 11] та власних результатів дослідження, дало змогу виділити такі основні проблеми, що перешкоджають подальшому інноваційному розвитку машинобудівних підприємств регіону: відсутність комплексної реалізації нормативно-законодавчих можливостей держави; низький рівень державної фінансової підтримки, спрямованої на технічне переоснащення та модернізацію промислового виробництва; недостатній

антимонопольний контроль, що призводить до значного зростання вартості матеріалів, енергоресурсів і комплектуючих виробів; низька кредитоспроможність і високий рівень економічних ризиків, брак власних коштів; недостатня кількість професійно-кваліфікаційних кадрів; відсутність масштабних інвестиційних проєктів з оновлення виробництва; відсутність попиту на машинобудівну продукцію; відсутність реального моніторингу потреб у продукції машинобудування, дистриб'юторської системи; відсутність прозорих умов діяльності іноземних та вітчизняних інвесторів; відсутність фінансових механізмів та інструментів, що створюють зацікавленість в інноваціях, а також стимулюють науково-дослідні і дослідно-конструкторські роботи; недостатній рівень співпраці машинобудівних підприємств з науковими структурами та з підприємствами, що виробляють взаємопов'язані продукти; фінансова нестабільність та коливання курсу національної валюти.

Виходячи з основних факторів, що впливають на інноваційний розвиток підприємств, для подальшого розвитку інноваційної діяльності машинобудівного комплексу, на нашу думку, необхідно вирішити наступні пріоритетні завдання:

1. На державному рівні: забезпечення стабільного зростання частки наукомісткого сектора виробництва, зокрема в сфері зайнятості; забезпечення взаємодії науки, освіти, виробництва у розвитку інноваційної діяльності, створення умов для збереження і використання науково-технічного та інноваційного потенціалу підприємств; здійснення заходів на підтримку міжнародної науково-технологічної кооперації, трансферу технологій, захисту вітчизняної продукції на внутрішньому ринку та її просування на світовий ринок; забезпечення державних контрактів на виконання НДДКР та державного замовлення на інноваційну продукцію; збільшення обсягів фінансування інноваційної діяльності підприємств з бюджетних коштів та на основі формування механізмів залучення приватних інвестицій, у т.ч. іноземного, та венчурного капіталу; створення інноваційної та інвестиційної інфраструктури регіону та її законодавче і нормативно-правове забезпечення; інформаційне забезпечення суб'єктів інноваційної діяльності; підготовка кадрів у сфері інноваційної діяльності.

2. На рівні окремого підприємства [12, с. 61]: розширення повноважень кваліфікованого персоналу у прийнятті рішень; гнучкі режими роботи; довіра в розпорядженні матеріальними й інформаційними ресурсами; створення умов для зайняття дослідницькою роботою: інженерні кадри дістають змогу використовувати до 10–15% робочого часу на пошукові роботи, не включені до плану НДР (науково-дослідні роботи); формування ризикових фондів, на кошти яких створюються спеціальні підрозділи з розробки особливо важливих винаходів (так званий внутрішній венчур); різноманітні форми організації та винагороди подання ідей: технічні відділи, які відповідають за патентування ідей та збір передової науково-технічної, інноваційної інформації, ради з винаходів, комісії експертів, виставки; виплата премій за підвищення якості продукції та технології виробництва і виплата винагород авторам раціоналізаторських пропозицій й винаходів.

Висновки. Отже, проведений аналіз свідчить про те, що незважаючи на позитивні зрушення у інноваційній діяльності машинобудівної галузі Хмельницької області, існує значна низка проблем, з якими стикаються машинобудівні підприємства і які уповільнюють їх інноваційний розвиток. У більшості випадків, якщо окремі показники стану виробничої та інноваційної діяльності підприємств регіону на сьогодні покращуються, це має лише разовий характер і не характеризується стійкими тенденціями до зростання. Реалізація запропонованих заходів у галузі промислового виробництва дасть змогу значно підвищити рівень інноваційної активності машинобудівних підприємств, стабілізувати прискорений процес оновлення виробництва, забезпечити конкурентоспроможність та соціально-економічний розвиток регіону.

Література

1. Програма науково-технічного та інноваційного розвитку Хмельницької області на 2012–2015 роки : затверджена рішенням сесії Хмельницької обласної ради від 26 вересня 2012 року № 14-13/2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.oblrada.km.ua/userfiles/Додаток\(5\).doc](http://www.oblrada.km.ua/userfiles/Додаток(5).doc).
2. Квасницька Р. Тенденції розвитку легкої промисловості Хмельницької області / Р. Квасницька, О. Дерикот // Товари і ринки. – 2013. – № 1. – С. 28–34.
3. Економіка регіону. Промисловість Хмельниччини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ounb.km.ua/region/economic.php>.
4. Андрушкевич З. М. Аналіз тенденцій розвитку промисловості та машинобудівної галузі Хмельницького регіону / З. М. Андрушкевич // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – № 5 (4). – С. 188–191.
5. Наука та інновації. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
6. Гринчук В. М. Вплив інноваційної діяльності на конкурентоспроможність підприємств Хмельницької області / В. М. Гринчук, В. В. Кравчук // Наука та інновації. – 2013. – № 4 (9). – С. 79–86.
7. Статистичний щорічник Хмельницької області за 2010 рік / за ред. Сокальського В. В. – Хмельницький : Головне управління статистики у Хмельницькій області, 2011. – 448 с.
8. Наука та інновації / Головне управління статистики у Хмельницькій області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.km.ukrstat.gov.ua/ukr/index.htm>.

9. Гродовський О. В. Аналіз характеру і впливу ринкових факторів на стан конкурентного середовища машинобудівних підприємств Хмельницького регіону / О. В. Гродовський // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – № 1(2). – С. 306–310.
10. Перелік підприємств і продукції / Хмельницька обласна державна адміністрація [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.adm.km.ua/index.php?link=751>.
11. Інноваційні стратегії управління підприємством за умов глобалізації : монографія / М. П. Войнаренко, С. Г. Зінченко, С. М. Злепко, О. О. Тарута. – Хмельницький ; Маріуполь : ХНУ, 2011. – 174 с.
12. Троян О. В. До питання активізації інноваційної діяльності машинобудівних підприємств / О. В. Троян // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – 2012. – Вип. 1. – С. 58–62.

References

1. Prohrama naukovo-tehnicnoho ta innovatsiinoho rozvytku Khmelnytskoi oblasti na 2012-2015 roky. Zatverdzhena rishenniam sesii Khmelnytskoi oblasnoi rady vid 26 veresnia 2012 roku No. 14-13/2012. – [http://www.oblrada.km.ua/userfiles/Dodatok\(5\).doc](http://www.oblrada.km.ua/userfiles/Dodatok(5).doc). [in Ukrainian]
2. Kvasnytska R. Tendentsii rozvytku lehkoi promyslovosti Khmelnytskoi oblasti, Tovary i rynky, 2013, No. 1, pp. 28-34. [in Ukrainian]
3. Ekonomika rehionu. Promyslovist Khmelnychchyny. – <http://www.ounb.km.ua/region/economic.php>. [in Ukrainian]
4. Andrushkevych Z. M. Analiz tendentsii rozvytku promyslovosti ta mashynobudivnoi haluzi Khmelnytskoho rehionu, Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu, 2010, No. 5 (4), pp. 188-191. [in Ukrainian]
5. Derzhavnyi komitet statystyky Ukrainy. – <http://www.ukrstat.gov.ua>. [in Ukrainian]
6. Hrynychuk V. M. Vplyv innovatsiinoi diialnosti na konkurentospromozhnist pidpriemstv Khmelnytskoi oblasti, Nauka ta innovatsii, 2013, No. 4 (9), pp. 79-86. [in Ukrainian]
7. Statystychnyi shchorichnyk Khmelnytskoi oblasti za 2010 rik. Holovne upravlinnia statystyky u Khmelnytskii oblasti, 2011, 448 p. [in Ukrainian]
8. Holovne upravlinnia statystyky u Khmelnytskii oblasti. – <http://www.km.ukrstat.gov.ua/ukr/index.htm>. [in Ukrainian]
9. Hrodovskiy O. V. Analiz kharakteru i vplyvu rynkovykh faktoriv na stan konkurentnoho seredovyscha mashynobudivnykh pidpriemstv Khmelnytskoho rehionu, Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu, 2010, No. 1(2), pp. 306-310. [in Ukrainian]
10. Perelik pidpriemstv i produktsii, Khmelnytska oblasna derzhavna administratsiia. – <http://www.adm.km.ua/index.php?link=751>. [in Ukrainian]
11. Voinarenko M. P., Zinchenko S. H., Zlepko S. M., Taruta O. O. Innovatsiini stratehii upravlinnia pidpriemstvom za umov hlobalizatsii: monohrafiia. Khmelnyts.; Mariupol, KhNU, 2011, 174 p. [in Ukrainian]
12. Troian O. V. Do pytannia aktyvizatsii innovatsiinoi diialnosti mashynobudivnykh pidpriemstv, Teoretychni i praktychni aspekty ekonomiky ta intelektualnoi vlasnosti, 2012. – Vol. 1, No. 3, pp. 58-62. [in Ukrainian]

Рецензія/Peer review : 3.9.2014 р. Надрукована/Printed : 23.09.2014 р.

Рецензент: д. е. н., проф. Войнаренко М.П.